

Mircea Popescu sau despre vocația de centru spiritual al exilului românesc

Lect. dr. MIHAELA Rusu

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Résumé: *Cet article se propose d'offrir une image complète de la personnalité et de l'œuvre de l'italianiste Mircea Popescu, à l'intention de lui donner une place méritoire dans la conscience des générations actuelles. En essayant de sauver les valeurs d'un passé roumain qui risquait de rester inconnu de la postérité, Mircea Popescu a assumé la responsabilité de coordonner les activités de la Société Académique Roumaine et de la „Revue des écrivains roumains”, car il voulait montrer au monde entier de l'après-guerre que les frontières de la littérature roumaine ne se limitaient pas aux frontières ethniques et étatiques.*

Des mots-clés: *Mircea Popescu, l'exile roumain, la Société Académique Roumaine, la „Revue des écrivains roumains”*

Ca orice exilat al perioadei postbelice, Mircea Popescu are un destin similar cu al celorlalți deșărați. Născut la Fieni (Dâmbovița) [1], urmează cursurile liceului „Gheorghe Șincai” din București, acolo unde îl are ca profesor de limba italiană pe G. Călinescu. La facultate, continuă studiul limbii italiene și, după numai doi ani, pleacă cu o bursă de cercetare în Italia care îi aduce o licență *magna cum laudae*. În anii III și IV, la Universitatea din Roma, a fost coleg de cameră cu alți doi viitori exilați români: Eugen Coșeriu și Dinu Adameșteanu [2]. Continuând studiul limbii italiene cu o bursă de alți doi ani în vederea obținerii unui doctorat, finalul celui de-al Doilea Război Mondial îl „prinde” în străinătate și contextul politic îl determină să rămână în Italia ca simplu exilat. Funcționează ca lector de limba română la Universitatea din Milano, după care se stabilește la Roma, mai întâi ca profesor secundar și apoi ca asistent de filologie romanică la Universitatea de Stat. A fost crainic la Radio Vatican, unde prezenta emisiunea în limba română, cu scopul de a menține vie *românitatea* dincolo de granițele țării. Numele său este legat indelebil de Societatea Academică Română și de „Revista scriitorilor români”, două organisme care au avut ca scop coagularea forțelor exilaților români, uniți pentru a deveni o voce cât mai sonoră în *vestul* european, pentru care *estul* devenise o problemă incomodă de etică. Toți cei care puteau mânui în mod creator limba română, erau chemați să participe la activitatea celor două organisme pentru a da dovadă de *românism*.

Locuind la Roma, în una din capitalele lumii libere, a dus o susținută activitate de popularizare a literaturii române, atât prin studii critice, cât și prin traduceri. A contribuit la o situare obiectivă a literaturii române în spațiul italian prin publicarea unor studii critice importante, precum „Saggi di poesia popolare romena” (1967), „Poesia romena moderna” (1969), „Storia delle letteratura romena” (1970) [3]. *Compendiul de istorie a literaturii române* a fost publicat într-o enciclopedie vastă dedicată istoriei literaturilor sud-est europene. El folosește ca metodă de critică literară impresionismul, viziunea asupra literaturii române fiind una unitară, de aceea el „supune individualitatea literară evoluției istorice și conștiinței naționale în conglomeratul ce particularizează sud-estul european.” [Florescu, 2006:359] Expriamarea culturală a însemnat pentru el o prioritate esențială, studiile sale arărând interes atât pentru opera exilaților români (Eliade, Cioran, Ionesco, Vintilă Horia, Horia Stamatu, Virgil Ierunca, Ștefan Lupașcu, Alexandru Busuioceanu), cât și pentru opera scriitorilor rămași în țară (L. Blaga, A. Blandiana, T. Arghezi, Ion Alexandru). A înregistrat, asemeni unui seismograf, fluctuațiile, mai lente sau mai bruște, ale mișcărilor literare românești. Nicolae Florescu este cel care îi semnează prefața compendiului de istorie a literaturii române [4], text în care îl declară „*prezentator, comentator, traducător* și, nu mai puțin, o voce românească în universul atât de complex și variat în diversitate” [Florescu *apud*. Popescu, 2022:32] al lumii apusene. În războiul îndreptat împotriva culturii și a memoriei identitare românești de forțele obscure ale sovieticilor, Mircea Popescu a relevat în articolele sale critice vechimea și unicitatea literaturii române. În primul capitol din compendiul său de istorie a literaturii române, a evidențiat primatul latinității culturii noastre prin legătura dintre destinul lui Ovidiu și destinul exilaților români: „prin soarta lui Ovidiu ne-am legat o dată în plus de puterea romană și de ceea ce a urmat și s-a dezvoltat din sfera ei de influență.” [Albu, Anghelescu, 2022: 51] Provenind dintr-o cultură în care vechimea faptului artistic nu poate fi ignorată, Mircea Popescu nu a încetat să pună în lumină valorile literaturii române, încercând în permanență să aducă în atenția vesticilor atât creațiile folclorice românești (fiind traducător de doine și balade), cât și creațiile lirice ale contemporanilor (L. Blaga, T. Arghezi, A. Blandiana, V. Voiculescu, N. Crainic).

Dacă Monica Lovinescu organiza energiile românilor din exilul parizian, Mircea Popescu și-a asumat același rol în spațiul italian, făcând din promovarea culturii române un crez permanent. Nu putea să fie o voce care să fie auzită la radio, dar putea să polarizeze energiile exilaților din jurul său

într-un demers important de luptă politică îndreptată împotriva tendinței de slavizare a culturii noastre. Astfel, în 1957, sub coordonarea monseniorului Octavian Bârlea și a lui Alexandru Gregorian, ia ființă, la Roma, Societatea Academică Română, o organizație culturală în care literați, artiști și cercetători români erau chemați să se întrunească în congrese [5] pentru a contribui la cunoașterea și promovarea reciprocă a rezultatelor activității lor. SAR a fost concepută ca un pandant al Academiei Române care, în țară, se sovietizase. Având experiența Academiei de la București, Mircea Popescu a împrumutat forma și normele de funcționare ale acesteia devenind în timp motorul acțiunilor SAR.

Implicându-se în această organizație, Mircea Popescu a putut să continue, în exil, tradiția culturală întreruptă în țară. Simțea că este de datoria lui să strămute efervescența culturii interbelice dincolo de granițele țării: „climatul culturii române dintre cele două războaie mondiale, cu efervescența sa creatoare, cu varietatea tendințelor, stilurilor, tonalităților, cu disputa rodnică de idei și credințe (...) îl regăsim azi numai peste fruntariile țării.” [Popescu, 2022: 62]. „Revista scriitorilor români” (1962-1990) a fost gândită ca organ de presă al SAR. Prin tot ceea ce a întreprins programatic, în calitate de secretar de redacție al „Revistei scriitorilor români”, Mircea Popescu s-a manifestat ca o „adevărată instituție culturală” [Florescu *apud*. Popescu, 2022: 47]. Fiind profesor de formare, nu îi era greu să își impresioneze publicul prin rara cultură filologică pe care o poseda, dar și prin spiritul critic de care își însoțea activitatea profesională. Ca jurnalist cultural, el a semnat numeroase articole în RSR, dar și în „Revue des Études Roumaines”, „Acta Philologica”, „Destin”, „Vatra”, „România”, „Cuvinte din exil”, „Caiete de dor”, „Ființa românească”, „Ethos”, „Limite”, „Vers”, dovedind că, în libertate, se puteau demasca falsurile promovate de publicațiile aservite regimului de la București. Pentru el, scriitorii rămași în țară se înregimentau în trei categorii: „nume de lichele”, „nume de categorie nobilă” și „nume de intelectuali oportuniști” [6]. Pentru a reliefa legăturile culturale dintre România și Italia, găsea oportun să scrie articole și în publicații italiene, precum „La Rassegna d'Italia”, „Studi Francesi”, „La Fiera Letteraria”, „Il Giornale dei Poeti”, „Il Commentario”, „Caravella”, „Rivista Latina”, „Strena dei Romanisti”, „Il Borghese”. Temele dominante pe care le-a abordat în publicațiile exilului au fost:

- contestarea falsurilor apărute în publicațiile din România;
- nealterarea identității românești;
- impunerea valorilor românești din exil;

Ca patriot lucid, Mircea Popescu s-a dovedit a fi „o conștiință a exilului literar românesc” care nu a încetat să semnaleze atât avantajele, cât mai ales dezavantajele unei culturi minore aflate la discreția marilor puteri europene:

„În realitate, prea puțină lume ne iubește cu adevărat și, în condiția noastră de refugiați politici, derajăm siesta intelectuală a bine-gânditorilor din Apus. E bine să ne spulberăm singuri iluziile: nu numai pentru diriguitorii politici care caută o destindere cu lumânarea, fiindcă-s presați de interesele capitalismului mondial, dar și pentru *inteligenția* occidentală, noi suntem o problemă antipatică, în primul rând pentru că putem deștepta anumite remușcări și căințe, în al doilea rând fiindcă însăși prezența noastră în exil tulbură stabilitatea în Europa, împărțeala churchilliană cu creionul roșu (...) adevăratei situații a exilatului politic din Europa răsăriteană din acest Occident putred, egoist și nemeritat de prosper și fericit.”[Popescu, 1960:5]

Mircea Popescu, prin demersurile culturale orchestrate în cadrul „Revistei scriitorilor români” a reușit să pună în funcțiune o rețea culturală românească, dincolo de granițele României, fără să țină cont de orientarea politică sau religioasă a colaboratorilor, de distanța față de aceștia sau de vârsta lor. Ca orice exilat, Mircea Popescu a fost condamnat să rătăcească prin „pădurile” străinătății, activitatea lui în cadrul organizației ajutându-l însă să găsească un adăpost pentru esența sinelui său și a valorilor românești. Prin congresele coordonate în cadrul organizației, dar și prin articolele publicate în revistă, el a contribuit la consolidarea fenomenului de cooperare culturală românească, dincolo de granițele României.

În 1975, Mircea Popescu, în urma unei crize de cardiopatie, s-a întors definitiv „acasă” după o lungă pibegie neplanificată. Deși intră în categoria „mari necunoscuți ai culturii române”, prin toate scrierile românești pe care le-a publicat în exil, el și-a păstrat identitatea țării din suflet, întrucât „prin exil, *Eu-l* tuturor scriitorilor români se radicaliza și astfel intrau în zodia unor noi deveniri” (Anghelescu *apud*. Șontică, 2022: 155). În *laudatio* pe care Dinu Adameșteanu îl rostește la funeraliile sale, Mircea Popescu este numit „Il Centralino”, poreclă care face referire atât la capacitatea lui Mircea Popescu de a se bucura copilăros de toate reușitele celorlalți exilați români, cât și la disponibilitatea acestuia de promovare a operelor confrăților săi în rândul revistelor la care colabora.

Note finale

[1] Biblioteca din Fieni poartă astăzi numele lui Mircea Popescu în semn de recunoaștință față de contribuția adusă de acesta la fundamentarea identității românești din exil.

[2] Dinu Adamesteanu a fost un arheolog pe care mediul cultural italian l-a apreciat în mod deosebit, întrucât a contribuit la descoperirea unor vestigii de o rară importanță. El a reușit să breveteze un sistem de scanare a suprafeței exterioare a solului care a permis reperarea vestigiilor arheologice din subsol.

[3] Această istorie a literaturii române publicată într-o limbă străină, în spațiul extrateritorial, are o relevanță semnificativă în contextul în care, până la ea, doar Basil Munteanu mai publicase o altă în franceză - *Panorama de la literature roumaine contemporaine*- (1938), republicată în limba germană, la Viena, în 1943.

[4] *Storia della letteratura romena* a fost tradusă în limba română cu titlul *Istoria literaturii române*, compendiu publicat la editura Jurnalul literar în 2001, având un *Cuvânt înainte* semnat de Nicolae Florescu.

[5] Între 1957 și 1962 SAR a organizat șase congrese, astfel: Congresul I la Roma (1957), Congresul al II-lea la Mainz (1958), Congresul al III-lea la Strasbourg (1959), Congresul al IV-lea la Munchen (1960), Congresul al V-lea la Veneția (1961) și Congresul al VI-lea la Londra (1962).

[6] Printre lichele, îi menționa pe Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu sau Mihail Ralea. Mircea Vulcănescu, Ionel Teodoreanu, Radu Gyr erau nume de categorie nobilă, iar în lista intelectualilor oportuniști îi încadra pe G. Călinescu, Iorgu Iordan, Tudor Vianu sau Demostene Botez.

Referințe bibliografice

Albu, Mihaela, Anghelescu, Dan, (coord.) *Mircea Popescu, o conștiință a exilului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Mihaela Albu și Dan Anghelescu, prefață de Sorin Constantinescu, postfață de Simona Coles Popescu, Vremea, București, 2019.

Rachieru, Adrian Dinu, *Voci din exil. Alte polemici ale tranziției*, Ideea Europeană, București, 2022.

Dindirică, Lucian (coord.), *Cealaltă aceeași cultură. Studii despre exilul românesc*, Editura Universitară, Craiova, 2021.

Florescu, Nicolae, *Mircea Popescu*, în *Dicționarul General al Literaturii Române*, PR, Univers Enciclopedic, București, 2006.

Grigurcu, Gheorghe, *O verticalitate morală: Mircea Popescu*, în „România literară”, nr.26, 2020.

Popescu, Mircea, *Cronica pesimistului*, în „Vatra”, nr.81/ X, 1960.

Șontică, Daniela, *30 de scriitori români din exil (1945-1989)*, Basilica, București, 2022.

<https://romanaliterara.com/2020/07/o-verticalitate-morala-mircea-popescu/>
accesat în 18.12.2024

https://www.youtube.com/watch?v=qKhgRuV6Kd8&ab_channel=TeleUCraiova- accesat în 18.12.2024